

Проф. д-р Драган ЖУНИЧ

УНИВЕРСИТЕТЪТ – ДУХОВНОСТ И СМИСЪЛ*

1. Благодарност

Академическият съвет на Великотърновския университет ми ока- за голяма чест с присъждането на званието почетен доктор (*Doctor honoris causa*) на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. Благодаря на всич- ки, които са ме предложили за това високо признание, благодаря на онези, които са преценили, че са изпълнени условията за приемане на предложението и на онези, които са взели решението.

Дълготрайната и далеко простиращата се духовна традиция на Велико Търново, на Търновската книжовна школа и на нейния естест- вен наследник — Великотърновския университет, придават на това по- четно академично звание особен духовен ореол, който изпълва носите- ля му с гордост и същевременно го задължава дълбоко да почита ценностите и идеите в научната работа в един по-широк интелектуа- лен план.

2. Сътрудничеството между двата университета и техните факултети

Приемам почетното звание, което ми е присъдено, като почита- ние към Факултета и Университета, от който идвам. Тази реторика не е просто част от благодарствената реч — в моя случай съществуват реални аргументи от професионалната ми кариера. Всичко, което се смята за моя заслуга има своите основи, градеж и определено равни- ще (което е далече от завършената сграда) във Философския факултет на Университета в гр. Ниш — с помощта на моите по-възрастни и по- млади колеги. На всички тях също дължа голяма благодарност. Гор- дея се, че съм бил студент, младши преподавател, професор, а понаст- оящем и декан на Философския факултет на Университета в Ниш. Не мога да си представя как биха изглеждали животът ми и професионал- ната ми кариера без Философския факултет. Но такъв, какъвто е, той е

* Слово, произнесено на промоцията по повод присъждането на званието „Почетен доктор на Великотърновския университет“.

белязан от символиката на този университет и факултет — символика, с която мога само да се гордея. От днес ще мога по същия начин да нося и символиката на Великотърновския университет.

Моите два университета, Нишкият и Великотърновският, взаимно се разпознаха като сродни в образователен и в научен план, като подобни академични институции по регионалното си културно и духовно излъчване и поставиха основите на плодотворно сътрудничество. *Договорът за сътрудничество* е подписан през 1988 година. Пълно сътрудничество развиха славистите от двата университета на ниво лекторати, размяна на преподавателски посещения, на сътрудници и студенти, чрез съвместни проекти. До днес са включени няколко десетки преподаватели и сътрудници от двата университета, а между нас са някои от тези, които биха могли да свидетелстват за началото на това партньорство. На всички, които са започнали това сътрудничество, които са били негови носители през годините, които са негови участници под една или друга форма, изразявам благодарност и им желая още дълго, дълго да свидетелстват както за първите, така и за следващите стъпки на нашите общи начинания.

Академичното и приятелското сътрудничество на нашите университети се развиваше без прекъсване и по време, което не бе от най-щастливите за моята страна. Приятел в нужда се познава. Обречени да бъдем едни до други, близки, сродни, но и различни и индивидуални в близостта си, превръщаме в избор историческата предопределеност, въздигаме съдбата до свободно волеизявление. На мен и на моите сътрудници ни се наложи призиванието да съхраним това сътрудничество, да го обогатим със съдържание и да го утвърдим институционално. Така между другото и чрез Статута дефинирахме фактически съществуващия лекторат по български език във Философския факултет в Ниш с надеждата, че ще прерасне в българистична специалност — както сръбският език стана славистична специалност във ВТУ, а се преподава още от 1988 година; включихме в сътрудничеството философи, социолози, психолози, историци и педагози, подтикнахме и нашите преподаватели по изкуствата, също и юристите, да се присъединят към нас. Убеден съм, че чрез общи научноизследователски и творчески проекти близостта, за която говоря, може да прерасне в непосредствена, редовна семестриална размяна на преподаватели (кое-то в много случаи би решило проблемите с преподавателските кадри), в стандартизирана размяна на студенти, което би било най-сигурната гаранция и залог за дългосрочна академична, културна и граждански взаимност.

3. Моята научна работа

Как моята скромна личност попадна в това голямо приятелство? След завършването на специалност социология започнах професионалния си път с изследванията за *естетическата* същност на изкуството, за естетическите, но и за обществените функции на изкуството — воден от примамливата идея на естетическия хуманизъм за обществото като произведение на изкуството и воден от старото философско наставление, че е много по-добре да се разсъждава върху една утопична идея, тя да се обяснява и разбира, вместо да се отхвърля „като безполезна с твърде вредния мотив, че е неосъществима“. След това се занимавах с проблемите на масовия вкус и култура, по-точно с тяхната критика, за да проследя реалното състояние на естетическата култура в нашия съвременен живот. Същевременно продължих по-интензивно да работя по конкретни *социологически* изследвания за обществената същност на изкуството, с цел обяснение и вникване в генезиса, структурата, функциите и смисъла на различните форми, под които е организиран обществения живот — такива, каквито се проявяват обективно в съдържанието, формата и в институциите на изкуството.

Обстоятелствата ме принудиха да насоча изследователските си усилия и към трудните и деликатни въпроси на *национализма*. Откликвайки на предизвикателствата на времето, подтикнат и от обвиненията за отговорността на съвременната сръбска литература за войните през последното десетилетие на ХХ век, счетох за свой професионален дълг и си поставих за задача да изследвам реалните влияния на сръбската литература през периода, който предхождаше войните. Между другото, моите констатации показаха, че добрата литература сама се защитава, но и че литературните произведения могат да се превърнат в политически инструмент, макар че това е валидно преди всичко за сублитературни творения. В същото време изследването показва, че дори и в стойностните литературни произведения, а особено в произведенията извън строгия периметър на литературата, в тези с популистки подтекст, има традиционни етнически, национални, конфесионални и расови стереотипи за съседите. Така се поставят основите за нови изследвания — за по-добро взаимно опознаване чрез съседното литературно „огледало“.

Моите изследвания в областта на литературата трябваше да се докоснат и до въпросите за *националната идентичност* — напълно разбираемо като мотив в трескавото и истерично време на идентичностите, на страха от уеднаквяване пред унифициращата глобализация и на съвсем анахроничния и неадекватен отговор в лицето на на-

ционализма. Опитвах се да разгранича легитимната романтична функция на литературата при конституирането на националната идентичност от проблематичната неоромантична и идеологически нелегитимна, псевдоромантична злоупотреба с литературата. Науката, разбира се, не решава натрупаните проблеми на разбунените „най-стари“, „стари“, „нови“ или „закъснели“ нации. Но опитът показва, че решенията, които са конципирани без солидно научно познаване на нещата, не са били от най-успелите, а това засяга особено силно малките народи и нации. Няма малки народи по дух и култура, но все пак по броя на населението и по икономическа мощ нашите народи спадат към малките европейски народи. Те нямат друг избор освен на силата да се противопоставят с мъдрост, на варварството — с цивилизацията, на повърхностното отношение да отговорят със систематичност, с други думи — да бъдат мъдри и съвестно да работят за своето благосъстояние и за духовните си устои. Страхът от изчезване, от претопяване и от загуба на идентичността може да се преодолее само със съответната културна продукция, с творчеството. На онези, които работят упорито за своето духовно издигане и инвестират в културното съзидание, не им трябва да си измислят традиция. Но ще трябва грижливо да проучат какво представляват в културната история на света и къде се намират на световната културна карта, за да реконструират координатите на собствената автентичност, за да осигурят изходната база на диалога.

Оказа се, може би както във всяка сериозна работа, че изследванията на изкуството висят „във въздуха“, ако не се отнеме повърхностният слой на неговото винаги искано автономно съществуване. Така отдолу се намират основите на митологията, религията, духа на времето, представата за света, погледа към света. Така покрай естетическите и социологическите изследвания на изкуството, заедно със своите колеги се занимавах и с проблемите на традиционната култура на населението в източна Сърбия и съседните области (и особено с методологически въпроси за изследване на традиционната култура). Възнамерявам, ако даде Господ, в бъдеще да се занимавам с философия и социология на културата на Балканите (схващана като история на културата), с цел да се разшифроват смисълът и значението на основните символи и форми (вкл. символичните форми) на културите на балканските народи и тяхното място в света на културите, и цел разбирането на Балканите като място, където се срещат, но нерядко и където се конфронтират култури и цивилизации. Това е задача, която и още как надхвърля моите възможности. Надявам се тайно, че младите сътруд-

ници ще намерят в подобни изследвания смисъла на собственото си професионално, а и житейско призвание и ще ме последват. Не е нужно да се напомня специално, че тези изследвания в същността си имат интердисциплинарен и съпоставителен характер, което още веднъж ме убеждава в необходимостта от нашето сътрудничество, както и от сътрудничеството с всички съседни. Възможност за нас въпросите на културната идентичност днес и от теоретична, и от прагматична перспектива са въпроси за различните пресичащи се равнища на европейските идентичности: на етнически, на национални, на регионални идентичности и на самата европейска идентичност. Гледана от тази позиция, балканистиката като университетска специалност задължително става европеистика, а европеистиката, каквото и да се говори или премълчава днес, е немислима без балканистиката.

Ако съм научил нещо мъдро в живота си, то това е от Старите — че най-мъдрата от всички мъдри думи е „*истинската мярка*“. Ако мога със сигурност да отмеря истинската мяра на своите желания, от една страна, а от друга — своите възможности, бих бил по-спокоен, отколкото съм сега, тъй като бих се приближил до смисъла на живота си. Това е второто нещо, което научих от Старите — че *целта*, т.е. *смисълът*, са най-важни. Поради това аз смятам, че е най-важно да си осмислиш живота и във всичко, което съществува и което ни привлича със своята загадъчност, да търсим вътрешния смисъл, най-дълбинното значение. Смисълът не може да се намери в ежедневните и краткотрайните лутания из града или страната. Смисълът се намира в духовните измерения на нашия живот, в онова, заради което заемаме особено място в света — като човешки род, народ, нация, като отделни личности. Старая се, колкото това е възможно, да живея и да работя с това съзнание, с ценностите и идеите, които го подплатяват, с убеждението, че онова, което осмисля нашия живот, това е *духовността, културата*.

Онова, по което се отличаваме като човешки род, е именно духовността или културата. Онова, по което се разпознаваме като народи и нации и онова, с което заставаме пред света е особената, изворната духовност, изворната култура (ценности, които не са универсални, но ги има винаги в културата и задължително носят специален колорит). Онова, което остава, е духовността, културата: в крайна сметка историята е, когато замлъкнат политическите фанфари — и това е история на културата.

И като личности, и като народи и нации, можем да се представим пред световния културен пантеон с ценностите, създадени в областта на духа, на културата и творчеството. Културната история показва, че

онези, които не успеят на това поприще, биват заличени от световната историческа сцена. Наистина.

За да осъществим духовния и културния полет от своята територия (защото само така се излита в областта на творчеството), трябва да се самоопознаем, но не можем да сторим това, без да се срещнем лице в лице и да се съпоставим с другите и различните, което същевременно значи, че е необходимо да разбираме другите и различните. Няма взаимно опознаване без разговор — най-евтиния и най-добрия начин за превъзможване на неспоразуменията, за опознаване и разбиране на различното. Без разговор няма разбиране, без разбиране няма толерантност, без толерантност няма оцеляване. И крайната цел на всички наши академични усилия — и изследователски, и образователни, не е преди всичко разпространение и овладяване на прагматични, функционални и инструментални знания, които могат да се продадат на пазара (въпреки че и това е необходимо, от това се живее и се оцелява в ежедневието), но крайната цел е именно разкриване и разгадаване на смисъла на нашите усилия и смисъла на нашето съществуване (за това се живее и се оцелява в историята). Твърде голяма цел за слаби рамене! Затова сме изложени постоянно на съмнението, което като методическо съмнение е плодотворно за напредъка в науката, но като съмнение в смисъла на собствените усилия, усилия, които леко могат да се изкривят в суетност, може да бъде тежко и погубващо. За щастие, ние не сме сами, разпознаваме се, сближаваме се, сдружаваме се и откриваме смисъла така, че го изграждаме чрез издигането на собствения си духовен и културен облик.

4. Поклон пред величието на духа и готовност за сътрудничество

Когато скромните усилия на отделната личност се признаят и оценят като стойностни, и то от страна на авторитетни институции, тогава може да се приеме, че годините на учение и на усилия не са изгубени. Благодаря ви, че ми помогнахте поне за кратко време да овладее собствените си съмнения.

С увереността, че Университетът в Ниш ще приеме присъденото ми звание от страна на Великотърновския университет като признание за целия университет и че с това ще бъде вграден още един малък камък в сградата на нашето общо дело, правя поклон пред Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, пред безсмъртните сенки на неговите най-големи духовни предтечи и заявявам готовността си да бъда на разположение с всичко, което имам — скромни знания и изобилие от добра воля.

Благодаря.

Превод: Ценка Иванова